

ZAŠTITA PRAVA ZATVORENIKA – RODITELJA U PRAVNOM PORETKU REPUBLIKE HRVATSKE

Tajana Novosel

Projekt je sufinancirala Europska unija iz Europskog socijalnog fonda

Grant contract no:
IPA 4.1.5.2.02.01.c04.

Grant shema:
Podrška programima organizacija civilnoga društva u području zagovaranja
i motivacije za društveno isključene skupine.

Kao aktivnost projekta **MA#ME - Osnaživanje zatvorenica za roditeljsku ulogu i uključivanje na tržište rada**, a kako bi pokrenula mlade buduće stručnjakinje i stručnjake na aktivan angažman u ovom području, udruga RODA je raspisala nagradu za studentske radove na temu prava i potreba zatvorenika/ca roditelja, njihovih obitelji, a posebno djece.

ZAŠTITA PRAVA ZATVORENIKA – RODITELJA U PRAVNOM PORETKU REPUBLIKE HRVATSKE, Tajane Novosel je jedan od nagrađenih radova.

Sadržaj ovog materijala isključiva je odgovornost udruge RODA.

Projekt MA#ME provodi Udruga RODA u partnerstvu s Hrvatskim zavodom za zapošljavanje - Područnim uredom u Požegi i Centrom za podršku i razvoj civilnog društva Delfin iz Pakraca te u suradnji s Uredom pravobraniteljice za djecu i Ministarstvom pravosuđa. Ukupna vrijednost projekta je 109.482,40 eura. Projekt je sufinancirala Europska unija iz Europskog socijalnog fonda u iznosu od 93.060,04 eura i Ured za udruge Vlade Republike Hrvatske.

Trajanje projekta:
veljača 2014. - veljača 2016.

Pravni fakultet u Zagrebu
Sveučilište u Zagrebu

ZAŠTITA PRAVA ZATVORENIKA – RODITELJA U PRAVNOM PORETKU REPUBLIKE HRVATSKE

Studentica: **Tajana Novosel**

U Zagrebu, 2014.

SADRŽAJ:

UVOD	5
ZAŠTITA U HRVATSKOM PRAVNOM PORETKU.....	7
MJERE CENTRA ZA SOCIJALNU SKRB I OBVEZE DRUGIH DRŽAVNIH INSTITUCIJA.....	10
PRAVO DJETETA NA SLOBODNO IZRAŽAVANJE VLASTITOG MIŠLJENJA	12
SKRBNIŠTVO	13
POSJETI I DRUŽENJA.....	14
TRUDNICE I MAJKE S DJECOM	16
ZAKLJUČAK.....	17
LITERATURA.....	18

TUMAČ KRATICA:

EKLJP - Europska konvencija o zaštiti ljudskih prava i temeljnih sloboda

ObZ - Obiteljski zakon

ZIKZ - Zakon o izvršenju kazne zatvora

ZSS - Zakon o socijalnoj skrbi

UVOD

„Obitelj je pod osobitom zaštitom države.“ (čl. 62. Ustav RH)

„Svatko ima pravo na poštivanje svoga privatnog i obiteljskog života, doma i dopisivanja.“
(čl. 8. st. 1. EKLJP)

Ustavna i konvencijska jamstva štite pravo svakog pojedinca na obiteljski život te zabranjuju svako neosnovano uplitanje države u obiteljski život pojedinca. Uplitanje države u obiteljski život nužno je i osnovano u situaciji kada se pojedinac nalazi na izvršavanju zatvorske kazne. Takvo uplitanje mora biti u skladu sa svim pravima koja zatvoreniku pripadaju jer oduzimanje prava na slobodu i kretanje, koje čini osnovu zatvorske kazne, ne može biti podloga za kršenje drugih ljudskih prava zatvorenika.

U ovom radu bit će izložena zaštita roditeljskih prava zatvorenika u pravnom poretku Republike Hrvatske. Pravila koja štite prava zatvorenika s obzirom na njihov izvor donošenja možemo podijeliti na pravna pravila unutrašnjeg zakonodavstva (Ustav RH, zakoni, podzakonski akti) te na međunarodne ugovore. Relevantne odredbe propisa bit će razrađene u radu.

Kao manje formalan oblik zaštite od velikog su značaja nastojanja Ureda dječje pravobraniteljice koji aktivno sudjeluje na promicanju roditeljskih prava zatvorenika i na poboljšanju uvjeta u kojima se odvijaju susreti djece i roditelja. Ured objavljenim publikacijama, temeljnim na stručnim raspravama i periodičnim obilascima zatvora i kaznionica, jasno upozorava na nedostatke prakse provođenja odredbi te daje preporuke za poboljšanje te prakse.

Značajna je djelatnost Uprave za zatvorski sustav Ministarstva pravosuđa. Zadaća Uprave je izvršavanje sudskih presuda izrečenih u ime Republike Hrvatske. Uprava za zatvorski sustav sastavlja i izdaje Godišnje izvješće o stanju i radu kaznionica, zatvora i odgojnih zavoda. Izvješće sadrži, između ostalog, i podatke o broju zatvorenika roditelja, broju posjeta djece roditeljima u zatvoru, statističke podatke o primljenim paketima i telefonskim razgovorima. Prema podacima iz Godišnjeg izvješća o stanju i radu kaznionica, zatvora i odgojnih zavoda za 2013. godinu, 31. prosinca 2013. godine na izvršavanju kazne zatvora nalazilo se 1108 zatvorenika očeva s ukupno 1985 maloljetne djece i 39 zatvorenica majki s ukupno 134 maloljetna djeteta. Tijekom 2013. godine u zatvorskom sustavu bilo je ukupno 3039 zatvorenika, zatvorenica i maloljetnika roditelja koji su tijekom godine primili 7384 posjeta svoje maloljetne djece, što je prosječno tek malo više od dva puta godišnje. U izvješću se navodi kako se u svim zatvorima i kaznionicama čini sve da bi se zaštitila prava i interesi djece osoba lišenih slobode. Također se navodi da se roditelji s maloljetnom djecom uvijek, kada je to moguće obzirom na broj posjetitelja, uvode preko reda u odnosu na druge posjetitelje, da se kontinuirano radi na obogaćivanju prostora prilagođenih dječjim posjetima te da su u nekim zatvorima zbog velikog broja posjetitelja, posjete djece organizirane u za to određene dane, kako bi se izbjegla dugotrajna čekanja. Izvješće sadrži i podatke o edukativnim odgojnim programima koji se provode (poput programa „Odgovorno roditeljstvo” i „Zatvorenik kao roditelj”).

Svoj doprinos zaštiti prava zatvorenika roditelja daju i centri za socijalnu skrb kojima se članovi obitelji vrlo često obraćaju za novčanu i psihološku pomoć. Centrima za socijalnu skrb na raspolaganju stoje i zakonom propisane mjere kojima se može u konkretnim situacijama znatno utjecati na ostvarivanje prava zatvorenika roditelja i njihove djece.

Na razini EU djeluje organizacija Europski odbor za djecu, čiji su roditelji u zatvoru (COPE), a glavna joj je zadaća podizanje svijesti o potrebama djece zatvorenika. Prema podacima COPE-a približno 800 000 djece diljem EU odvojeno je od roditelja koji se nalaze na izdržavanju zatvorske kazne.

ZAŠTITA U HRVATSKOM PRAVNOM PORETKU

Ustav Republike Hrvatske, u svojstvu najvišeg pravnog akta, pod osobitu zaštitu države stavlja obitelj te posebice štiti majčinstvo, djecu i mladež. Propisuje dužnost države da stvara socijalne, kulturne, odgojne, materijalne i druge uvjete kojima se promiče ostvarivanje prava na dostojan život (čl. 61. st. 1., čl. 62. Ustav RH). Odredbom čl. 63. st. 1. jasno propisuje da su roditelji dužni odgajati, uzdržavati i školovati djecu te imaju pravo i slobodu da samostalno odlučuju o odgoju djece.

Uz Ustav, odredbe koje reguliraju područje obiteljskog prava, posebno odnose roditelja i djece, nalazimo i u drugim propisima nacionalnog zakonodavstva te u međunarodnim konvencijama koje primjenjuje i Republika Hrvatska. Među konvencijama se kao najvažnija ističe Konvencija o pravima djeteta, dok su među propisima zakonskog ranga najvažniji Obiteljski zakon i Zakon o izvršenju kazne zatvora. Budući da čl. 141. Ustava RH međunarodnim ugovorima koji su sklopljeni i potvrđeni u skladu s Ustavom te objavljeni daje prednost pred propisima zakonskog ranga odredbe Konvencije o pravima djeteta, sudovi i druga državna tijela dužna su prilikom postupanja izravno primjenjivati, čak i ako su u suprotnosti s normama unutarnjeg pravnog poretka. Također, ta odredba Ustava nameće dužnost državama potpisnicama da usklade domaće zakonodavstvo sa zahtjevima Konvencije te implementiraju načela koja Konvencija sadrži u domaćim propisima. Preduvjet za ostvarivanje i zaštitu prava iz Konvencije su kvalitetni zakoni koji odražavaju načela i standarde Konvencije. S obzirom na postojeći pravni poredak Republike Hrvatske, možemo zaključiti da je nacionalno zakonodavstvo u velikoj mjeri usklađeno s odredbama Konvencije, no treba istaknuti da problemi često nastaju kod primjene odredaba u praksi.

Obitelj, kao temeljna društvena zajednica, neraskidivo objedinjuje prava i dužnosti roditelja s jedne strane s pravima i dužnostima djece s druge. Obiteljski zakon kao *lex generalis* po pitanjima odnosa roditelja i djece propisuje da dijete ima pravo na sigurnost i odgoj u obitelji te pravo života sa svojim roditeljima, a ako roditelji žive razdvojeno dijete ima pravo na roditeljsku skrb obaju roditelja (čl. 84. st. 2., čl. 84. st. 3. ObZ). Roditelji imaju pravo i dužnost ravnopravno, sporazumno i zajednički ostvarivati roditeljsku skrb (čl. 104. st.1. ObZ). Obiteljski zakon roditeljsku skrb definira kao odgovornosti, dužnosti i prava roditelja- u svrhu zaštite i promicanja djetetovih osobnih i imovinskih prava i dobrobiti (čl. 91. st. 1.ObZ). Pravo na roditeljsku skrb ne prestaje odlaskom roditelja na izvršenje zatvorske kazne, no zakon propisuje da ukoliko je jedan od roditelja odsutan, kao u slučaju izvršavanja kazne zatvora, drugi roditelj nastavlja samostalno ostvarivati roditeljsku skrb (čl. 105. st. 1.ObZ).

Gore navedene odredbe Obiteljskog zakona jamče roditeljima i djeci brojna obostrana prava kao što su pravo na odrastanje i život u obitelji, pravo na osobne odnose s članovima obitelji, pravo na informacije o važnim okolnostima u vezi s roditeljima te, najvažnije, pravo na roditeljsku skrb. Nažalost, životne okolnosti često dovode do situacija u kojima ove odredbe nije moguće u potpunosti primijeniti niti ostvariti njihov sadržaj. Jedna od takvih okolnosti jest odlazak jednog ili oba roditelja na izvršavanje zatvorske kazne. U Republici Hrvatskoj kazna zatvora izrečena u kaznenom postupku u trajanju duljem od šest mjeseci izvršava se

u sedam kaznionica. Mjera pritvora, kazna zatvora do šest mjeseci, kazna zatvora izrečena u prekršajnom postupku te kazna zatvora koja je zamijenjena novčanom kaznom izvršava se u četrnaest zatvora. Žene u Republici Hrvatskoj izdržavaju kaznu zatvora jedino u kaznionici u Požegi koja je zatvorenog tipa s poluotvorenim i otvorenim odjelom. Iako je zatvorenicama privremeno oduzeta sloboda te nisu u mogućnosti ostvarivati roditeljsku skrb na uobičajen način i dalje ostaju roditelji svojoj djeci. Iz tog je razloga potrebno pronaći najbolji način za izvršavanje roditeljske skrbi u ovakvim okolnostima. Pritom je nužno voditi se najboljim interesom djeteta kao pravnim standardom i temeljnim kriterijem postupanja te donošenja odluka u svim postupcima koji se tiču djeteta. Načelo je uspostavila Konvencija o pravima djeteta odredbom: „U svim akcijama koje se odnose na djecu, bilo da ih poduzimaju javne ili privatne ustanove socijalne skrbi, sudovi, državna uprava ili zakonodavna tijela, najbolji interes djeteta mora imati prednost.“ (čl. 3. st. 1. Konvencija o pravima djeteta). Na pitanje koji je najbolji interes djeteta u situaciji kada mu se roditelj nalazi o zatvoru ne postoji univerzalan odgovor. Prilikom traženja odgovora potrebno je poslužiti se postavljenim kriterijima za utvrđivanje najboljeg interesa djeteta koji su: potrebe djeteta, volja roditelja i standardno ponašanje. Nužno je u svakom pojedinom slučaju uzeti u obzir sve okolnosti koje se odnose na pojedino dijete, na njegove individualne potrebe, želje i mogućnosti. Dijete u razdoblju odsustva roditelja zbog izvršavanja kazne zatvora osjeća gubitak povjerenja, nemoć i napuštenost što može izazvati štetne posljedice na svim razinama djetetovog dnevnog života. Iz tog razloga zakonodavac bi, pronalazeći rješenje ovog pitanja, prednost trebao dati djetetovim interesima ukoliko isti nisu u skladu s trenutnim interesima roditelja.

Odgovor na pitanje kako u konkretnoj situaciji odrediti najbolji interes djeteta ponudila je Pravobraniteljica za djecu u zborniku priopćenja sa stručne rasprave „Prava djece čiji su roditelji u zatvoru“ (Zagreb, 2009. god.). Tadašnji stav Ureda pravobraniteljice (a nema razloga vjerovati da je stav aktualnog Ureda pravobraniteljice za djecu bitno drugačiji) bio je kako temeljni kriterij odluke jesu li susreti i druženja djece s roditeljima u zatvoru u najboljem interesu djece možemo, između ostalog, naći u razlogu roditeljeva zatvaranja. Ukoliko je kazneno djelo zbog kojeg je roditelj osuđen bilo počinjeno na štetu djeteta (primjerice: zanemarivanje, zlostavljanje, nasilje nad djetetom) tada najbolji interes ne možemo prepoznati u čestim susretima neposredno nakon zatvaranja. Djetetu je potrebno osigurati stručnu pomoć koja će mu olakšati situaciju u kojoj se nalazi. Isto je tako potrebno pomoći i roditelju da postane svjestan svojih pogrešaka. Nakon odsluženja kazne, prilikom izlaska iz zatvora roditelj bi trebao biti spreman razgovarati s djetetom, iskreno se ispričati za svoje postupke te u budućnosti graditi neki novi, bolji odnos. Ukoliko je tijekom izdržavanja kazne roditelj krenuo u tom smjeru, novi odnos moguće je početi graditi i prije izlaska iz zatvora. Nužno je da sustav ostvari najbolji interes djeteta pomažući roditeljima zatvorenicama u ostvarivanju svoje roditeljske uloge. Jedan od oblika pomoći predviđa Zakon o socijalnoj skrbi koji predviđa savjetovanje i pomaganje pojedincu u vidu usluge sustavne stručne pomoći. Njome se pojedincu pomaže u stvaranju uvjeta za očuvanje i razvoj osobnih mogućnosti i odgovornog odnosa prema sebi, obitelji i društvu. Pomoć se pruža korisniku u prevladavanju poteškoća s uključivanjem u svakodnevni život nakon duljega boravka, između ostalog, u kaznenoj ustanovi te u drugim nepovoljnim okolnostima ili kriznim stanjima (čl. 77. ZSS). U širem smislu svrhu izvršenja kazne zatvora definira i Zakon o izvršenju kazne zatvora koji kaže da

je svrha izvršavanja kazne zatvora osposobljavanje zatvorenika za život na slobodi u skladu sa zakonom i društvenim pravilima uz čovječno postupanje i poštivanje dostojanstva osoba koje se nalaze na izdržavanju kazne zatvora (čl. 2. ZIKZ).

U slučaju da se roditelj nalazi u zatvoru osuđen za kazneno djelo koje nije počinjeno na štetu djeteta, preporuka Pravobraniteljice bili su kontinuirani susreti i druženja. U tom je slučaju nužno da drugi roditelj ili skrbnik potiče dijete na posjete i druženja s roditeljem u zatvoru. U praksi, iako su susreti i druženje roditelja u zatvoru i njegovog djeteta u najboljem interesu djeteta, drugi se roditelj često tome opire. Prema procjenama, u Republici Hrvatskoj se u zatvoru nalaze roditelji nekoliko tisuća djece. Gotovo 60% zatvorenika ima djecu (pred) školske dobi i gotovo jednak broj njih prijavljuje da ih njihova djeca ne posjećuju. Da tako ne bi trebalo biti, te da bi uz podržavanje susreta djeteta s zatvorenim roditeljem, drugi roditelj trebao obavještavati zatvorenog roditelja o svim pitanjima koje se tiču djeteta pokazuje i odredba Obiteljskog zakona prema kojoj su roditelji dužni, bez obzira ostvaruju li roditeljsku skrb zajednički ili samostalno, međusobno razmjenjivati informacije o očuvanju djetetova zdravlja i dosljednosti u odgoju te u vezi sa školskim i izvanškolskim obvezama djeteta (čl. 111.ObZ). Istraživanja pokazuju da je vjerojatnost da zatvorenici bez obiteljske podrške ponovno počine kazneno djelo u razdoblju od godine dana od izlaska iz zatvora dva do šest puta veća nego kod onih s obiteljskom podrškom i učestalim posjetima. Kako bi se olakšalo održavanje obiteljskih kontakata, zatvorenici se upućuju na izvršavanje kazne zatvora u ustanovu najbližu mjestu njihovog prebivališta, ukoliko je to moguće. Obiteljski zakon daje pravo roditelju kojemu je ograničeno pravo na ostvarivanje roditeljske skrbi (potpuno ili djelomično) na ostvarivanje osobnih odnosa s djetetom te u vezi s tim pravo na donošenje svakodnevnih odluka u vezi s djetetom te pravo na informacije o bitnim okolnostima vezanim uz osobna prava djeteta (čl. 112. st. 1., čl. 112. st. 2.ObZ). Budući da zatvorenici nisu u mogućnosti sudjelovati u donošenju svakodnevnih odluka u vezi djeteta (primjerice odluke o prehrani djeteta, provođenju slobodnog vremena djeteta...) odredbu treba tumačiti na način da se roditelju - zatvoreniku omogući donošenje odluka koje mogu imati dalekosežnije posljedice na život djeteta (primjerice odabir škole, pitanja zdravlja, dulji period izbivanja od kuće, pitanja financiranja djetetovih potreba...).

MJERE CENTRA ZA SOCIJALNU SKRB I OBVEZE DRUGIH DRŽAVNIH INSTITUCIJA

U slučaju da roditelj s kojim dijete živi sprječava posjete djeteta roditelju u zatvoru te na taj način postupa suprotno djetetovim interesima, Centar za socijalnu skrb može izreći roditelju mjere zaštite osobnih prava i dobrobiti djeteta. Prvotno će Centar kao blažu mjeru (poštujući načelo razmjernosti) izreći mjeru upozorenje na pogreške i propuste u ostvarivanju skrbi o djetetu. Pisanim će putem upozoriti roditelja koji neopravdano sprječava posjete djeteta drugom roditelju na nedostatke u skrbi o djetetu koji su se dogodili jednom ili se događaju rijetko. Ako se utvrdi da i nakon izricanja te mjere roditelj nastavi s nepoštivanjem djetetovih interesa te da je djetetov razvoj ozbiljno ugrožen Centar može rješenjem izreći teže mjere, mjeru stručne pomoći i potpore u ostvarivanju skrbi o djetetu (čl. 134. c ObZ.) te mjeru intenzivne stručne pomoći i nadzora nad ostvarivanjem skrbi o djetetu (čl. 134. cObZ). Prva navedena mjera je lakšeg intenziteta te se izriče ukoliko roditelji nisu u stanju samostalno ostvarivati roditeljsku skrb zbog okolnosti na strani roditelja ili na strani djeteta pri čemu je ugrožen razvoj djeteta (čl. 140. ObZ.), dok je druga navedena mjera težeg intenziteta i izriče se ukoliko je djetetov razvoj ozbiljno ugrožen. U slučaju izricanja jedne od tih mjera Centar će odrediti voditelja mjere stručne pomoći koji će pratiti okolnosti slučaja, davati jasne upute roditelju te ga upozoriti na posljedice koje mogu nastupiti zbog nepoštivanja uputa. Rješenjem o mjeri intenzivne stručne pomoći i nadzora nad ostvarivanjem skrbi o djetetu moraju se odrediti učestaliji posjeti i pojačana pomoć voditelja mjere stručne pomoći (čl. 142. st. 2. ObZ). Centar je dužan prilikom izricanja mjera procijeniti koja će od propisanih mjera u konkretnom slučaju biti najprikladnija za ostvarivanje svrhe izricanja te izrečenu mjeru provesti na način da se ta svrha ostvari. U skladu s načelom razmjernosti Centar je dužan izreći blažu mjeru ukoliko se njome može ostvariti svrha izricanja. Mjera intenzivne stručne pomoći i nadzora nad ostvarivanjem skrbi o djetetu se određuje u trajanju od tri do šest mjeseci te se može odrediti višekratno ako se pokažu pozitivne promjene na strani roditelja te napredak na strani djeteta, ali najdulje u uzastopnom trajanju do godine dana (čl. 147. st. 1., čl.147. st. 2.ObZ). Lakša mjera, mjeru stručne pomoći i potpore u ostvarivanju skrbi o djetetu, određuje se u neprekidnom trajanju od šest mjeseci do godine dana, a može se odrediti kad god je to potrebno (čl. 142. st. 1.). Poduzimajući te mjere centar može u velikoj mjeri utjecati na susrete djeteta s roditeljem u zatvoru te na posredan način ostvarivati djetetov najbolji interes.

Važna je dužnost i drugih državnih institucija (ponajprije Uprave za zatvorski sustav te ustanova u kojima se kazna izvršava) da omogućće odvijanje susreta u okruženju i atmosferi prigodnoj za boravak djeteta. Neomoguććavanje susreta djeteta s roditeljem u zatvoru kršenje je odredbe čl. 9. st. 3. Konvencije o pravima djeteta: „Države stranke će poštivati pravo djeteta koje je odvojeno od jednoga ili oba roditelja da redovito održava osobne odnose i neposredne kontakte s oba roditelja, osim ako je to u suprotnosti s njegovim najboljim interesom.“U djetetu se zbog same činjenice da mu se roditelji nalaze u zatvoru stvaraju vrlo neugodni osjećaji poput ranjivosti, srama i straha od diskriminacije pa odlazak u posjet ne bi smio pridonijeti pojačavanju tih osjećaja, već postići suprotan učinak. Dijete nakon posjeta roditelju ne bi smjelo biti traumatizirano već bi trebalo osjećati zadovoljstvo zbog susreta.”

Institucionalno prepoznavanje ove potrebe vidljivo je iz odredbe Zakona o izvršenju kazne zatvora koja propisuje kako će kaznionice, odnosno zatvoru skladu sa svojim mogućnostima, posebno opremiti prostore za posjet djece (čl. 177. st. 3.ZIKZ).

PRAVO DJETETA NA SLOBODNO IZRAŽAVANJE VLASTITOG MIŠLJENJA

Kao bitnu odredbu Konvencije o pravima djeteta u vidu određivanja njegovog najboljeg interesa jest odredba koja obvezuje države stranke osigurati djetetu koje je sposobno oblikovati svoje osobno mišljenje pravo na slobodno izražavanje svog mišljenja o svim pitanjima koja se na njega odnose. Države stranke su dužne uvažiti djetetovo mišljenje u skladu s njegovom dobi i zrelosti. U skladu s načelom slobode izražavanja vlastitog mišljenja, ako ga je dijete u stanju izraziti, tijela u postupkusu mu dužna omogućiti da to i učini. Odbor za prava djeteta izdao je 2009. god. Opći komentar br. 12 „Pravo djeteta da bude saslušano“ kojim je zauzeo stav te državama članicama dao preporuke o tome kako bi trebala izgledati primjena prava djeteta da bude saslušano. Elementi koji se trebaju ocijeniti prilikom ocjenjivanja sposobnosti djeteta na izražavanje vlastitog mišljenja između ostalog su:

- a) da je djetetovo pravo, ali ne i obveza da izrazi svoje mišljenje,
- b) da je dijete sposobno oblikovati svoje mišljenje,
- c) da dijete ima pravo slobodno, bez pritiska izraziti svoje mišljenje,
- d) da se radi o stvarima koje se odnose na dijete,
- e) da će se mišljenje djeteta uvažiti u skladu s njegovom dobi i zrelošću.

Odbor zauzima stav kako ne bi trebala postojati dobna granica koja je pretpostavka da dijete izražava svoje mišljenje te da je zakonodavac ne bi trebao nametati. Oboriva je pretpostavka da dijete jest, bilo verbalno ili neverbalno, sposobno oblikovati vlastito mišljenje te je teret dokaza da dijete nije sposobno oblikovati vlastito mišljenje na nadležnom tijelu čija je obveza to i utvrditi. Dob i zrelost djeteta mogu se procjenjivati samo individualno. Hrvatski Obiteljski zakon propisuje da se mišljenje djeteta uzima u obzir u skladu s djetetovom dobi i zrelošću te uzima dob od četrnaest godina kao granicu prava na samostalno i osobno pokretanje postupaka pred nadležnim tijelima u vezi ostvarivanja svojih prava i interesa (čl. 85. st. 2., čl. 85 st.3. ObZ). Nameće se pitanje opravdanosti striktno dobne granice od četrnaest godina za osobno pokretanje postupka. Smatram da bi zakonodavno rješenje prednost trebalo dati kriteriju zrelosti (koji je nužno odrediti individualno kod svakog djeteta) nad kriterijem dobi koji često ne daje potpun uvid u djetetov stupanj razvijenosti.

SKRBNIŠTVO

U slučaju da se dijete nađe u situaciji kada mu se oba roditelja nalaze u zatvoru ili ako je o djetetu brinuo samo jedan roditelj te se on trenutno nalazi na izvršavanju kazne zatvora, djetetu treba odrediti skrbnika.

Prema Obiteljskom zakonu pod skrbništvo se stavlja dijete čiji su roditelji odsutni ili spriječeni i nisu u mogućnosti brinuti se o svojem djetetu, a ostvarivanje roditeljske skrbi nisu povjerali osobi koja ispunjava uvjete za skrbnika (čl. 224. st. 5. ObZ). Bitno je primijetiti da odredba propisuje prvenstveno pravo roditelja da povjeri ostvarivanje roditeljske skrbi osobi od povjerenja, a Centar za socijalnu skrb sam će odrediti skrbnika ukoliko roditelj to ne učini. Ustavni sud je povodom tužbe podnositeljice A.M., tada zatvorenice, zauzeo stav da se samom činjenicom rođenja djeteta između njega i roditelja stvara veza koja čini „obiteljski život” i koju kasniji događaji ne mogu raskinuti. Ustavni sud posebno ističe utjecaj odluka nadležnih tijela tijekom odlučivanja o određivanju skrbnika djetetu ili postupka donošenja odluka u vezi s omogućavanjem susreta i druženja djece i roditelja. S obzirom na utjecaj koji sve odluke donesene u vezi s djecom koja se nalaze u sustavu socijalne skrbi imaju na prava roditelja i njihove djece, čl. 35. Ustava i čl. 8. Europske konvencije za zaštitu ljudskih prava i sloboda nalažu da biološki roditelji budu uključeni u svaku odlučujuću fazu tog postupka. Ustavni sud posebno ističe da u tom smislu postoji jaka potreba za zaštitom od proizvoljnih odluka u području obiteljskog života. Iako u konkretnom slučaju predmet ispitivanja nije bio postupak o određivanju skrbnika, već zahtjev podnositeljice za zaštitom njezinih prava po čl. 35 Ustava RH i čl. 8 Konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda, konkretno prava na susrete i druženja s djetetom, iznimno su značajni stavovi koje je Ustavni sud u konkretnom slučaju zauzeo jer su sukladno članku 31. i 77. Ustavnog zakona o Ustavnom sudu Republike Hrvatske, sudovi obvezni poštovati pravna stajališta Ustavnog suda i uvažavati ustavnosudskom praksom ustanovljene obvezujuće pravne standarde u odnosu na zaštitu ljudskih prava.

POSJETI I DRUŽENJA

Posjeti i druženja regulirani su Zakonom o izvršenju kazne zatvora i Pravilnikom o pogodnostima zatvorenika. Zatvorenik ima pravo na posjete članova obitelji dva puta mjesečno i blagdanom u trajanju najmanje jedan sat (čl. 117. st. 1 ZIZK). Usporedbe radi, slovenski zakon propisuje kako je zatvoreniku potrebno omogućiti da ga najmanje dva puta tjedno mogu obići članovi uže obitelji (čl. 73. Zakona o izvršavanju kazenskih sankcij).

Maloljetna djeca mogu posjećivati roditelja zatvorenika svaki tjedan i blagdanom. Maloljetna djeca do četrnaest godina posjećuju zatvorenika u pratnji odrasle osobe ili skrbnika (čl. 177 st. 2. ZIZK). Trajanje posjeta ne smije biti ograničeno na manje od sat vremena neometanog druženja. Usvojena je preporuka Pravobraniteljice za djecu da se posjete za svu djecu, neovisno o kaznenopravnom statusu roditelja, odvijaju u istim uvjetima – bez staklene barijere.

Kao što je ranije u radu navedeno, u Hrvatskoj zatvorenice mogu izdržavati kaznu zatvora samo u Kaznionici u Požegi. Često to predstavlja problem financijske naravi obiteljima koje žive u udaljenijim mjestima. Članovi obitelji, a posebice djeca, u velikom broju slučajeva nisu u mogućnosti izdvojiti veću svotu novca za put koji je često dugotrajan i iscrpljujući. Ako drugi roditelj ili skrbnik djeteta nemaju dovoljno financijskih sredstava mogu se obratiti Centru za socijalnu skrb radi dobivanja jednokratne novčane pomoći kojom bi podmirili trošak posjeta. O priznavanju prava u sustavu socijalne skrbi na jednokratnu naknadu odlučuje rješenjem Centar za socijalnu skrb (čl.100. st. 1. ZSS). S obzirom na takve slučajeve traženja pomoći, do prije par godina stav centara je bio da nije opravdano da država snosi taj teret te se sredstva u većini slučajeva nisu odobravala. Vezano uz taj problem, koji osobito dolazi do izražaja u Kaznionici u Požegi, kao jedinoj kaznionici za žene, Uprava za zatvorski sustav je putem Ministarstva pravosuđa uputila prijedlog Ministarstvu socijalne politike i mladih da se u novi Zakon o socijalnoj skrbi uvrste odredbe o mogućnosti odobravanja jednokratne pomoći za trošak puta zbog posjete djeteta roditelju zatvoreniku u slučajevima kad nema druge mogućnosti podmirenja istih.

Zakonom je propisana i mogućnost odgode kazne zatvora iz razloga, između ostalih, da je osuđenik roditelj djeteta o kojem on skrbi, ako je osuđenica trudna te do poroda ne preostaje više od 6 mjeseci, ako se radi o rizičnoj trudnoći te ukoliko je osuđenik dužan osigurati skrb i odgoj maloljetnih osoba u obitelji (čl. 54. st. 3.,st. 6.,st. 7.,st. 8.,st. 9. ZIZK). Izvršenje kazne zatvora može se odgoditi najdulje do navršene jedne godine djetetova života, a zbog razloga iz točke 9. najdulje do 6 mjeseci. Primjerice, prema srpskom zakonu odgoda je moguća i ako je supruga osuđenog tri mjeseca pred porodom ili je od njenog porođaja proteklo manje od šest mjeseci, a nema drugih članova domaćinstva koji bi joj pomogli, ili ako su zajedno s osuđenim na izvršenje kazne pozvani njegov bračni drug ili drugi član zajedničkog domaćinstva, ili je neko od njih već u zatvoru. U oba slučaja odgoda se može odobriti na najviše šest mjeseci od dana odgode (čl. 59. st. 4., st. 5. Zakon o izvršenju krivičnih sankcija).

Osim posjeta, kao načini kontakta s vanjskim svijetom zatvoreniku stoje na raspolaganju pravo na neograničeno dopisivanje na vlastiti trošak, telefonski razgovor u skladu s odredba-

ma kućnog reda ustanove, također na vlastiti trošak, jedanput mjesečno i prigodom blagdana primiti paket s dopuštenim stvarima od članova obitelji te od članova obitelji i od druge osobe primiti i slati novac posredovanjem kaznionice, odnosno zatvora. Telefonski razgovori zatvorenika s osobama s kojima im je odobren telefonski kontakt pozitivno utječu na njih u psihičkom, ali i emotivnom smislu te dovode do stvaranja konstruktivnije klime za provođenje pojedinačnog programa izvršavanja kazne zatvora, ali i podizanja razine međuljudskih odnosa i tolerancije među samim zatvorenicima u cjelini.

Slovenskim je zatvorenicima, primjerice, omogućeno korištenje sredstava elektronske komunikacije poput elektroničke pošte, SMS poruka, komunikacija putem internetskih mreža (čl. 75. st. 5. Zakon o izvršavanju kazenskih sankcij). Uvođenjem modernijih načina komunikacije doprinosi se socijalizaciji zatvorenika, poboljšanju obiteljskih odnosa te se pozitivno utječe na pripremu zatvorenika za izlazak iz zatvora odnosno kaznionice. Usprkos teškoj ekonomskoj situaciji u Republici Hrvatskoj i najvjerojatnije negativnom stavu javnosti po tom pitanju, korisno bi bilo osigurati određeni iznos sredstava iz državnog proračuna kojima bi se barem djelomično pokrili troškovi telefonskih poziva i poštanskih pošiljaka zatvorenika i njihove maloljetne djece te i na taj način provesti ustavnu zaštitu majčinstva odnosno roditeljstva. Iz načela ekonomičnosti i pojednostavljenja komunikacije također je potrebno raspraviti uvođenje modernijih načina komunikacije u zatvore, odnosno kaznionice.

Prema Pravilniku o pogodnostima zatvorenici se pod određenim uvjetima mogu koristiti pogodnostima. Pogodnosti se sastoje od ublažavanja uvjeta unutar kaznionice, odnosno zatvora te češćih dodira s vanjskim svijetom kao što češći i dulji posjeti obitelji i trećih osoba, izlazak s posjetiteljem u mjesto u kojem se nalazi kaznionica odnosno zatvor u trajanju od 2 do 8 sati, izlazak radi posjeta članovima obitelji ili drugoj osobi. Kao jedan od razloga u prilog korištenja pogodnosti prilikom odlučivanja o njima jesu obiteljske prilike i podrška. Ukoliko zatvorenik uživa podršku djece i drugih članova obitelji veće su šanse da će mu biti određena pogodnost, odnosno produženo vrijeme za druženje koje će samim time pridonijeti poboljšanju obiteljskih odnosa.

TRUDNICE I MAJKE S DJECOM

Trudnici i majci s djetetom koje je rodila za vrijeme izdržavanja kazne zatvora osigurava se cjelovita zdravstvena zaštita u svezi s trudnoćom, porođajem i majčinstvom (čl. 111. st.1. ZIKZ). Trudnica će se šest mjeseci prije poroda smjestiti u odjel za roditelje, a nakon poroda na odjel za majke s djetetom u kojem u pravilu ostaje do navršene treće godine života djeteta. Ovom su odredbom implementirana rješenja Standardnih minimalnih pravila za postupanja sa zatvorenicima. Iako pravila nisu pravno obvezujuća, imaju veliku ulogu i utjecaj na nacionalna zakonodavstva i praksu. Hrvatski zakonodavac se prilikom donošenja Zakona o izvršavanju kazne zatvora vodio načelima sadržanim u Pravilima, a ugrađena su i u Zakon o izvršavanju sankcija za maloljetnike.

Dijete će ostati uz majku na njezin zahtjev na temelju odluke nadležnog tijela do navršene treće godine života, a nakon toga će Centar za socijalnu skrb poduzet potrebne mjere za smještaj djeteta. Ovisno o želji majke dijete se može uključiti u lokalnu predškolsku ustanovu, a Centar za socijalnu skrb nadležan prema prebivalištu majke nadzire razvoj i dobrobit djeteta. Opremu za dijete te stručnu skrb i zdravstvenu zaštitu djeteta osigurava kaznionica, odnosno zatvor. Ovlaštena osoba Centra za socijalnu skrb obvezna je jedanput u tri mjeseca, a po potrebi i češće, posjetiti kaznionicu, odnosno zatvor radi nadzora odnosa majke te poduzeti odgovarajuće mjere ako je potrebno (čl. 111. st. 5. ZIKZ). Odbor ministara Vijeća Europe usvojio je 11. siječnja 2006. godine Preporuku Rec (2006)2 o Europskim zatvorskim pravilima koja preporučuje da u slučaju dopuštanja boravka male djece u zatvoru uz roditelja se na poseban način treba organizirati dječji boravak u kojem će biti zaposleno osposobljeno osoblje i gdje će djeca biti smještena u vrijeme u kojem je roditelj uključen u aktivnosti kojima dijete ne može prisustvovati (2.dio, 32/6). Preporukom se vladama država članica Vijeća Europe preporuča da se u zakonodavstvu, politici i praksi vode navedenim pravilima te da osiguraju da se ova preporuka prevede i čim više podijeli osobito sudbenim vlastima, zatvorskom osoblju i zatvorenicima osobno.

Zatvorenicima trudnicama te majka i dijete imaju pravo na tjedne posjete članova obitelji (čl. 111. st. 6 ZIKZ).

Nedvojbena je činjenica da zatvor ne osigurava najbolje uvjete za odrastanje djeteta. No, isto tako je i činjenica da odvajanje djeteta od majke u najranijoj dobi nije na dobrobit djeteta. Države različito propisuju do koje godine dijete može ostati kod majke u zatvoru. Zakon o izvršenju kazne zatvora propisuje treću navršenu godinu života djeteta bez mogućnosti produljenja roka. Postavlja se pitanje ukoliko je nakon treće navršene godine života majci ostalo još par mjeseci izdržavanja kazne, je li u tom slučaju u najboljem interesu djeteta odvojiti dijete od majke ili bi ipak bilo bolje dozvoliti djetetu da ostane s majkom do kraja izdržavanja kazne. Prijedlog Pravobraniteljice sa stručne rasprave iz 2009. ide u smjeru “omekšavanja“ te granice. Danas, pet godina nakon tog prijedloga, to se još uvijek nije dogodilo. Zakonsko rješenje trebalo bi prilagoditi životnim okolnostima te dati mogućnost da se u svakom pojedinom slučaju donese odluku koja će uistinu biti na djetetovu dobrobit.

ZAKLJUČAK

U Republici Hrvatskoj brojni propisi jamče mnoga prava zatvorenicima roditeljima i njihovoj djeci. Zatvorenici se često po nekoliko godina nalaze izvan svojih domova, odvojeni od svoje djece. Šteta koja može nastati po njih i njihovu djecu, ukoliko tijela koja su uključena u različite postupke tijekom razdoblja izvršavanja kazne zatvorane postupaju sukladno propisima, je nenadoknadiva. Provedba propisa na pravilan i zakonit način je ostvarenje njihove svrhe i sprječavanje da prava koja zatvorenicima i njihovoj djeci pripadaju ostanu mrtvo slovo na papiru.

Stručne rasprave i senzibilizacija javnosti o ovom osjetljivom pitanju su korak naprijed ne samo kunaprjeđenju položaja zatvorenika roditelja i njihove djece nego i cjelokupnog društva. Rezultati stručnih rasprava često su prijedlozi nadležnim institucijama da unaprijede praksu primjene propisa. Usvajanjem tih prijedloga poboljšava se status roditelja zatvorenika, i još važnije, djeteta koje se nalazi u najnepovoljnijoj situaciji zbog izostanka skrbi roditelja.

Važno je još više prepoznati i usvajati pravo djeteta na izražavanje vlastitog mišljenja te dijete staviti u središte rješavanja problema kako bi mu se pomoglo prebroditi traumatsko-životno razdoblje. Ostvarivanje najboljeg interesa djeteta trebalo bi i za sve roditelje biti ostvarivanje njihovog najboljeg interesa.

LITERATURA:

1. V. Babić, M. Josipović, G. Tomašević: Hrvatski zatvorski sustav i zaštita ljudskih prava zatvorenika, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu (Zagreb), vol. 13, broj 2/2006
2. M. Alinčić, D. Hrabar, D. Jakovac –Lozić, A. Korać – Graovac: Obiteljsko pravo, Narodne novine, Zagreb 2007.
3. Zbirka međunarodnih dokumenata o izvršavanju kazne zatvora: dokumenti UN , Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu (Zagreb), vol. 17, broj 1/2010, str. 370-396
4. Zbornik sa stručne rasprave: Prava djece čiji su roditelji u zatvoru, 2009. Zagreb, Pravobranitelj za djecu
5. Zbornik sa stručne rasprave: Dijete u pravosudnom postupku – Primjena Europske konvencije o ostvarivanju dječjih prava, Pravobranitelj za djecu 2012.
6. Analiza stanja i prava žena i djeca u Hrvatskoj, UNICEF 2011.
7. Uprava za zatvorski sustav (Ministarstvo pravosuđa) : Godišnje izvješće o stanju i radu kaznionica, zatvora i odgojnih zavoda za 2013. Godinu
8. Značaj podrške obitelji u ostvarivanju svrhe izvršavanja kazne zatvora, Pučki pravobranitelj RH - PowerPoint prezentacija sa: Okrugli stol „Zatvorenik kao roditelj – psihološka perspektiva“ 21. svibnja 2013. god., Ministarstvo pravosuđa

Propisi RH:

1. Ustav RH NN 56/90, 135/97, 8/98, 113/00, 124/00, 28/01, 41/01, 55/01, 76/10, 85/10, 05/14
2. Europska konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda MU 18/97, 6/99, 14/02, 13/03, 9/05, 1/06, 2/10
3. Europska konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda MU 18/97, 6/99, 14/02, 13/03, 9/05, 1/06, 2/10
4. Konvencija o pravima djeteta MU 12/1993
5. Ustavni zakon o Ustavnom sudu Republike Hrvatske NN 99/99, 29/02, 49/02
6. Obiteljski zakon NN 75/14, 83/14
7. Zakon o izvršenju kazne zatvora NN 128/99, 55/00, 59/00, 129/00, 59/01, 67/01, 11/02, 190/03, 76/07, 27/08, 83/09, 18/11, 48/11, 125/11, 56/13, 150/13
8. Zakon o socijalnoj skrbi NN 157/13
9. Pravilnik o pogodnostima zatvorenika NN 66/2010

Propisi Republike Slovenije i Republike Srbije:

1. Ustav RH NN 56/90, 135/97, 8/98, 113/00, 124/00, 28/01, 41/01, 55/01, 76/10, 85/10, 05/14
2. Zakon o izvršavanju kazenskih sankcija Uradni list 22/2000
3. Zakon o izvršenju krivičnih sankcija Sl. glasnik RS 55/2014
4. Pravilnik o pogodnostima zatvorenika NN 66/2010

Mrežni izvori:

1. web stranica Ministarstva pravosuđa: <https://pravosudje.gov.hr/zatvorski-sustav-6150/6150>
2. <http://www.iusinfo.hr/DailyContent/Topical.aspx?id=12551>

PROJEKT PROVODI:

Udruga Roditelji u akciji - RODA

Čanićeva 14, 10000 Zagreb

t. (01) 6177 500

f. (01) 6177 510

m. (091) 586 3717

e. roda@roda.hr

www.roda.hr

PARTNERI:

HRVATSKI ZAVOD ZA ZAPOŠLJAVANJE

Područni ured Požega

Alojzija Stepinca 5

34000 Požega

t. (034) 638 400

f. (034) 638 374

e. HZZ.Pozega@hzz.hr

www.hzz.hr

CENTAR ZA PODRŠKU I RAZVOJ CIVILNOG DRUŠTVA DELFIN

Braće Radić 13

34550 Pakrac

t. (034) 411 780

e. delfin-zamir@gmail.com

www.delfin-pakrac.com

POSREDNIČKA TIJELA:

VLADA REPUBLIKE HRVATSKE

Ured za udruge

e. info@uzuvrh.hr

www.uzuvrh.hr

NACIONALNA ZAKLADA ZA RAZVOJ CIVILNOGA DRUŠTVA

e. zaklada@civilnodrustvo.hr

www.zaklada.civilnodrustvo.hr

Više informacija o EU fondovima:

www.strukturnifondovi.hr

**NADI BOJU
U SVAKOM
DANU**

ULAGANJE U BUDUĆNOST